

СИЛЕНКО Л. М.,

директор

(ТОВ «Юридична фірма «Право
та справедливість»)

ORCID ID: 0009-0007-4753-7074

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.80>

МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО РИТУАЛЬНІ ПОСЛУГИ

В даній статті розглянуто норми міжнародного законодавства про ритуальні послуги.

Акцентовано увагу, що наразі Україна є стороною декількох міжнародних конвенцій, які стосуються процедур повернення загиблих громадян з-за кордону, зокрема: Женевські конвенції 1949 року – особливо четверта конвенція, яка стосується захисту цивільних осіб під час війни, включаючи процедури поводження з військовополоненими та загиблими; Додаткові протоколи до Женевських конвенцій – зокрема, Додатковий протокол I, який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, включаючи врегулювання повернення тіл загиблих; Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – в контексті забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя, що може включати право на відновлення тіл родичів після їхньої смерті; Двосторонні угоди про співпрацю у сфері військової або цивільної оборони – ці угоди можуть включати спеціалізовані процедури щодо обробки, ідентифікації та повернення тіл загиблих громадян.

Ці угоди та конвенції формують правову основу для дій української держави у ситуаціях повернення загиблих з-за кордону та допомагають у реалізації комплексних міжнародних зобов'язань у цій галузі. Розглянемо більш детально норми міжнародного законодавства стосовно здійснення ритуальних послуг.

Умови військових конфліктів на території України, де беруть участь іноземні військовослужбовці, які воюють на боці України, вимагають від держави особливої уваги до міжнародного регулювання ритуальних послуг. З огляду на моральну відповідальність перед міжнародними партнерами та сім'ями загиблих, а також на необхідність дотримання міжнародних зобов'язань і норм, Україна повинна прагнути до укладення двосторонніх договорів про поховання та репатріацію тіл загиблих військовослужбовців з усіма країнами, чії громадяни беруть участь у конфлікті на її стороні.

Такі договори є критично важливими з кількох причин: 1) гуманітарна відповідальність - вони визначають чіткі процедури і стандарти, які забезпечують гідне поховання загиблих і дотримання їхніх прав, що є важливим аспектом гуманітарної відповідальності перед міжнародною спільнотою; 2) зміцнення міжнародних відносин. Наявність таких договорів сприяє підтримці міцних двосторонніх відносин з країнами, громадяни яких допомагають Україні, засвідчуючи вдячність і взаємоповагу; 3) психологічна підтримка сімей. Родини загиблих потребують визначеності та підтримки у важкі часи, і ці договори дозволяють оперативно забезпечити процедури репатріації тіл та їх поховання в рідних країнах; 4) дотримання міжнародних стандартів. Укладення договорів відповідно до міжнародних правових норм підвищує легітимність військових дій України на міжнародній арені і сприяє дотриманню міжнародних стандартів ведення військових конфліктів; 5) організаційна ефективність - чітко визначені процедури дозволяють ефективно організувати ритуальні послуги, що є важливим для підтримання порядку та стабільності всередині країни у воєнний

час. Таким чином, укладення договорів про ритуальні послуги не лише спрямоване на вирішення практичних завдань, а й стає вираженням міжнародної солідарності та підтримки, що має вирішальне значення у часи воєнних конфліктів.

Ключові слова: міжнародне законодавство, поховання, правове регулювання, військові почесні, меморіал, жертви війни, репатріація, місце поховання, державні гарантії, компенсації сім'ям, пам'ятники.

Silenko L. M. International legislation on funeral services

This article examines the norms of international legislation on funeral services.

Attention is drawn to the fact that Ukraine is currently a party to several international conventions that relate to the procedures for the return of dead citizens from abroad, in particular: the Geneva Conventions of 1949 - especially the fourth convention that deals with the protection of civilians during war, including procedures for the treatment of prisoners of war and the dead; Additional protocols to the Geneva Conventions - in particular, Additional Protocol I, which concerns the protection of victims of international armed conflicts, including the regulation of the return of the bodies of the dead; The European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – in the context of ensuring the right to respect for private and family life, which may include the right to recover the bodies of relatives after their death; Bilateral agreements on cooperation in the field of military or civil defense - these agreements may include specialized procedures for the processing, identification and return of the bodies of dead citizens.

These agreements and conventions form the legal basis for actions of the Ukrainian state in situations of return of the dead from abroad and help in the implementation of comprehensive international obligations in this field. Let's consider in more detail the norms of international legislation regarding the implementation of ritual services.

The conditions of military conflicts on the territory of Ukraine, where foreign servicemen fighting on the side of Ukraine participate, require the state to pay special attention to the international regulation of funeral services. Given the moral responsibility to international partners and the families of the dead, as well as the need to comply with international obligations and norms, Ukraine should strive to conclude bilateral agreements on the burial and repatriation of the bodies of fallen servicemen with all countries whose citizens are participating in the conflict on her side.

Such treaties are critically important for several reasons: 1) humanitarian responsibility - they define clear procedures and standards that ensure a dignified burial of the dead and respect for their rights, which is an important aspect of humanitarian responsibility to the international community; 2) strengthening international relations. The existence of such agreements contributes to the maintenance of strong bilateral relations with countries whose citizens help Ukraine, testifying to gratitude and mutual respect; 3) psychological support of families. The families of the dead need certainty and support in difficult times, and these treaties enable prompt procedures for the repatriation of bodies and their burial in their native countries; 4) compliance with international standards. The conclusion of treaties in accordance with international legal norms increases the legitimacy of Ukraine's military actions in the international arena and contributes to the observance of international standards for the conduct of military conflicts; 5) organizational efficiency - well-defined procedures allow for efficient organization of ritual services, which is important for maintaining order and stability within the country during wartime. Thus, the conclusion of contracts on funeral services is not only aimed at solving practical problems, but also becomes an expression of international solidarity and support, which is of crucial importance in times of military conflicts.

Key words: international legislation, burial, legal regulation, military honors, memorial, war victims, repatriation, burial place, state guarantees, compensations to families, monuments.

Постановка проблеми. Вивчення міжнародного законодавства про ритуальні послуги набуває вагомості у контексті глобалізації та інтенсифікації міграційних процесів, які зумовлюють потребу уніфікації і гармонізації норм в даній сфері. Попри те, що ритуальні послуги тісно пов'язані з культурними та релігійними аспектами, що змінюються від країни до країни, існує вимога до вироблення певних міжнародних стандартів, які б забезпечували гідне поховання з померлими, незалежно від їхнього громадянства чи місця смерті. Водночас, відсутність єдиних міжнародних нормативів може призвести до правових колізій та етичних дилем, особливо у випадках репатріації тіл загиблих, що підкреслює актуальність детального вивчення та аналізу існуючих законодавчих підходів у різних країнах.

Метою статті є розкриття сутності регулювання ритуальних послуг нормами міжнародного законодавства.

Стан дослідження. Окремі питання проблем правового регулювання поховання загиблих унаслідок воєнних дій в Україні були предметом дослідження: М. Михайліченко, О. Александренко та В. Веселовська, Н. Калкутіна, Х. Мазуренко та Я. Онищук, А. Наумов та ін.

Виклад основного матеріалу. Наразі Україна є стороною декількох міжнародних конвенцій, які стосуються процедур повернення загиблих громадян з-за кордону, зокрема: Женевські конвенції 1949 року – особливо четверта конвенція, яка стосується захисту цивільних осіб під час війни, включаючи процедури поховання з військовополоненими та загиблими; Додаткові протоколи до Женевських конвенцій – зокрема, Додатковий протокол I, який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, включаючи врегулювання повернення тіл загиблих; Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – в контексті забезпечення права на повагу до приватного та сімейного життя, що може включати право на відновлення тіл родичів після їхньої смерті; Двосторонні угоди про співпрацю у сфері військової або цивільної оборони – ці угоди можуть включати спеціалізовані процедури щодо обробки, ідентифікації та повернення тіл загиблих громадян.

Ці угоди та конвенції формують правову основу для дій української держави у ситуаціях повернення загиблих з-за кордону та допомагають у реалізації комплексних міжнародних зобов'язань у цій галузі. Розглянемо більш детально норми міжнародного законодавства стосовно здійснення ритуальних послуг.

В ст.120 Женевської конвенції про поховання з військовополоненими від 12 серпня 1949 року урегульовано окремі питання поховання військовополонених. Визначено, що свідоцтва про смерть, складені за формою, яку наведено в додатку до Конвенції, або засвідчені відповідальним офіцером списки всіх військовополонених, які померли в полоні, якомога швидше передають до Довідкового агентству у справах військовополонених, створеного відповідно до статті 122. Свідоцтва про смерть і засвідчені списки містять усі дані про особу, як це визначено в статті 17, а також про дату й місце смерті, причину смерті, дату й місце поховання та всі дані, необхідні для ідентифікації місця поховання. Похованню або кремації передують медичний огляд тіла для підтвердження смерті й складання акту, й, за необхідності, для встановлення особи померлого. Власті, що тримають у полоні, дбають про те, щоб ті військовополонені, які померли в полоні, були поховані гідно, та, якщо це можливо, за обрядами релігії, до якої вони належали, а також про те, щоб місця поховання померлих оберігалися, були доглянуті й позначені так, щоб їх завжди можна було знайти. Якщо це можливо, померлих, які були військовополоненими та яких тримала в полоні одна й та сама держава, ховають в одному місці. Померлих військовополонених ховають в окремих могилах, якщо непереборні обставини не змушують ховати їх у братській могилі. Тіла піддають кремації лише з нагальних потреб гігієни, з огляду на релігію померлого або згідно з висловленим бажанням померлого стосовно цього. У випадку кремації цей факт зазначається у свідоцтві про смерть разом з поясненням мотивів. Щоб могили можна було завжди розшукати, усі дані про факти й місця поховання реєструє Служба місць поховання, створена державою, що тримає полоні. Переліки місць поховання та дані про військовополонених, похованих на кладовищах та в інших місцях, передають державі, від якої залежали ці військовополонені. Відповідальність за догляд за могилами та за реєстрацію всіх подальших переміщень тіл

покладається на державу, яка контролює цю територію, якщо вона є стороною цієї Конвенції. Ці положення стосуються також праху, який зберігається Службою місць поховання доти, доки не буде вирішено долю цих останків згідно з побажанням батьківщини військовополонених [1].

В той же час, ст. 8 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року визначено обов'язок у всіх випадках, коли це дозволяють обставини, й особливо після бою, невідкладно вживаються всі можливі заходи для того, щоб розшукати й підібрати поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію, та захистити їх від пограбування й поганого поводження, забезпечити їм необхідний догляд, а також для того, щоб розшукати померлих і запобігти їх пограбуванню та належним чином їх поховати [2].

Окремим важливим елементом міжнародного законодавства щодо ритуальних послуг є міжнародні договори, укладені Україною з іншими країнами щодо поховань. Ці договори встановлюють взаємні зобов'язання стосовно оброблення, транспортування та поховання тіл громадян, які померли на території інших держав. Вони забезпечують дотримання належних стандартів і культурно-релігійних норм в процесі поховання, забезпечуючи таким чином належну повагу до померлих та їхніх сімей. Міжнародні договори з цього питання сприяють вирішенню складних практичних питань, зокрема з репатріації тіл, та формують загальноприйняті процедури, що допомагають уникнути міждержавних конфліктів, пов'язаних з ритуальними послугами.

Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про військові поховання від 17.06.2011 р. військове поховання визначається як «місце, де покоються останки полеглих жертв війни, включаючи індивідуальні та братські могили, намогильні споруди, меморіали та пієтетні символи, або пам'ятні місця, що нагадують про трагічні воєнні події» [3].

Договірні Сторони здійснюватимуть ідентифікацію, реєстрацію, впорядкування та утримання військових поховань з дотриманням вимог цієї Угоди та національного законодавства тієї держави, на території якої здійснюються ці заходи, а також шануючи релігійні та інші традиції своїх народів. Договірні Сторони обмінюватимуться: а) інформацією про розташування і стан українських та словацьких військових поховань, а також про нововиявлені українські та словацькі військові поховання; б) списками українських та словацьких жертв війни; с) інформацією про пошкодження, завдані військовим похованням, та про заходи, вжиті для їх усунення [3].

Ексгумація останків полеглих жертв війни та їх перевезення з метою перепоховання здійснюватиметься виключно на запит зацікавленої Договірної Сторони, та за згодою Договірної Сторони, на території якої поховані останки полеглих жертв війни. Запит щодо потреби у здійсненні вищезазначених заходів, а також відповідь на нього передаватимуться дипломатичними каналами. Органами, уповноваженими на реалізацію цієї Угоди, від України є Державна міжвідомча комісія у справах увічнення пам'яті жертв війни та політичних репресій та від Словацької Республіки - Міністерство внутрішніх справ Словацької Республіки. У випадку зміни уповноваженого органу Договірні Сторони повідомлятимуть про це одна одну дипломатичними каналами [3, ст.5, 7].

Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про військові поховання визначено, що Сторони виконують цю Угоду згідно з національним законодавством держави, де здійснюються пошук, упорядкування та утримання військових поховань з дотриманням шани національних, релігійних та інших звичаїв, традицій цієї держави. Сторони забезпечують утримання військових поховань іншої Сторони на території своєї держави. Сторони сприяють одна одній у пошуку, упорядкуванні та утриманні військових поховань. Сторони за принципом взаємності забезпечують безоплатне й безстрокове використання земельної ділянки, на якій знаходяться військові поховання іншої Сторони. Це право припиняється, коли земельна ділянка більше не використовується для зазначеної

мети. Майнові права на цю ділянку не регулюються цією Угодою. Сторони сприяють одна одній у питаннях, пов'язаних з ексгумацією, переміщенням та перепохованням останків [4].

Ексгумація останків загиблих з метою їхнього перепоховання здійснюється виключно на запит зацікавленої Сторони й за згодою іншої Сторони. Ексгумація та перепоховання останків загиблих здійснюються в порядку, встановленому національним законодавством держави, на території якої ці заходи проводяться, з урахуванням національних, релігійних та інших звичаїв і традицій своїх народів. Представники Сторін можуть бути присутніми під час ексгумації та перепоховання останків загиблих. Сторона, яка здійснює ексгумацію останків з військових поховань, у яких знаходяться також останки громадян третіх держав, повинна одержати згоду таких держав. Про здійснення ексгумації та перепоховання відповідно до цієї Угоди складається протокол. Зазначений протокол включає дані про попереднє й нове місце військового поховання та особові дані про осіб, що поховані в ньому [4].

Умови військових конфліктів на території України, де беруть участь іноземні військовослужбовці, які воюють на боці України, вимагають від держави особливої уваги до міжнародного регулювання ритуальних послуг. З огляду на моральну відповідальність перед міжнародними партнерами та сім'ями загиблих, а також на необхідність дотримання міжнародних зобов'язань і норм, Україна повинна прагнути до укладення двосторонніх договорів про поховання та репатріацію тіл загиблих військовослужбовців з усіма країнами, чії громадяни беруть участь у конфлікті на її сторони.

Такі договори є критично важливими з кількох причин:

1) гуманітарна відповідальність - вони визначають чіткі процедури і стандарти, які забезпечують гідне поховання загиблих і дотримання їхніх прав, що є важливим аспектом гуманітарної відповідальності перед міжнародною спільнотою;

2) зміцнення міжнародних відносин. Наявність таких договорів сприяє підтримці міцних двосторонніх відносин з країнами, громадяни яких допомагають Україні, засвідчуючи вдячність і взаємоповагу;

3) психологічна підтримка сімей. Родини загиблих потребують визначеності та підтримки у важкі часи, і ці договори дозволяють оперативно забезпечити процедури репатріації тіл та їх поховання в рідних країнах;

4) дотримання міжнародних стандартів. Укладення договорів відповідно до міжнародних правових норм підвищує легітимність військових дій України на міжнародній арені і сприяє дотриманню міжнародних стандартів ведення військових конфліктів;

5) організаційна ефективність - чітко визначені процедури дозволяють ефективно організувати ритуальні послуги, що є важливим для підтримання порядку та стабільності всередині країни у воєнний час.

Таким чином, укладення договорів про ритуальні послуги не лише спрямоване на вирішення практичних завдань, а й стає вираженням міжнародної солідарності та підтримки, що має вирішальне значення у часи воєнних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

2. Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

3. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про військові поховання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_096#Text

4. Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про військові поховання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_066#Text

